

И СПОМЕН И ОПОМЕНА НА РУВАРЦА

Коста Руварац, *Изабрана дела*, прир. Радослав Ераковић, Центар за српске студије, Бањалука 2024

„Преврнем лист, преврнем и други,
[...]
сад ево већ ’откровенију’ ред.”
(„Спомен на Руварца”, Л. Костић)

Годину дана након приређених песама Никанора Грујића, а у истој години када је из штампе изашла монографија *Осећајности и разум* (Матица српска), академску јавност усмерену на 19. век и заинтересовану за скрајнуте ауторе и текстове обрадовала је појава изабраних дела Косте Руварца (1837–1864), у издању Центра за српске студије из Бањалуке – које је приредио Радослав Ераковић, настављајући низ досадашњих књижевноисторијских истраживања.

Век и по након постхумно објављених двотомних *Скупиљених сјиса Косџе Руварца* (1866, 1869), које је приредио Ђорђе Поповић [Даничар], оправдано се показала потреба за издањем које би опус овога аутора приближило савременом читаоцу. Управо из назначене перспективе приређивач отвара предговор наводећи да „докази о некадашњој литерарној слави рано преминулог брата Илариона Руварца [...] тешко могу убедити савременог читаоца да се пред њим налази прозни опус писца који ће му обезбедити уживање у тексту” (7). Објашњено је да је име овог деветнаестовековног аутора подужи низ деценија познатије „као сабласна манифестација песниковог покојног пријатеља” из песме „Спомен на Руварца” Лазе Костића, или, евентуално, као аутора чија се приповетка „Карловачки ђак” среће међу омиљеном лектиром Сремчеве јунакиње Јуле из романа *Пој Тиџа и њој Сјира* – неголи једног од „наших најдаровитијих романтичарских приповедача и књижевних критичара” (7).

У одабране текстове читаоца уводи предговор „Заноси и пркоси Косте Руварца”, у којем се препознатљивим хуморно интонираним академским изразом Радослава Ераковића осветљава приређени корпус,

кроз појашњења књижевноисторијске позадине и поетичког статуса аутора. Винаверовском конструкцијом у наслову предговора истакнуто је настојање којем се у приређивању тежило – постављање Косте Руварца у генерацију чији је био цењени припадник, тј. међу савременике шездесетих година 19. века: Ј. Ј. Змаја, Ђ. Јакшића, А. Ј. Јолеса и – Лазу Костића. Отуда се у предговору и кроз избор текстова препознаје покушај не само обнављања интересовања за стваралаштво млађег Руварца већ и указивања академској јавности на свестраност стваралаштва „поп-Васиног Косте” (22).

За слабије упућеног читаоца од користи су Прилози који допуњују (следе) избор текстова у овоме издању и доносе: 1. Хронологију живота и рада Косте Руварца, 2. Селективну библиографију и 3. Напомене приређивача. Будући да је у књижевноисторијским прегледима остао у сенци Илариона Руварца, хронолошки биобиблиографски преглед подсећа на значајна места из ауторовог живота и стваралаштва, те олакшава рецепцију одабраних текстова. У хронолошком прегледу животописа обухваћен је широк распон: почев од породичне линије (тј. подсећања на чланове породице као представнике српске деветнаестовековне културне елите), преко школовања у Сремским Карловцима, Пешти и Будиму, првих текстова у периодици, превода и адаптација, те друштвено-патриотског ангажмана до – смрти и постхумно приређеног издања. За разумевање текстова који представљају избор из прозног и књижевнокритичког дела Косте Руварца, у овом поглављу осветљена су важна места, од којих издвајамо два: школовање у Сремским Карловцима (које је забележено и у документарно-уметничком дискурсу аутора и било подстицај за обраду у прозној форми, те постало и предмет литераризације у делу Стевана Сремца) и активност у пештанском ђачком друштву „Преодница”. За данашњег читаоца, оправдано је претпостављено да важан и сликовит може бити податак о Кости Руварцу као једном од вођа Уједињене омладине српске (1866–1875), који је ангажовани рад започео при „Преодници”, и на томе плану – са Лазом Костићем – био веома активан. Приређивач доноси податак, позивајући се на сведочење Игњата Павласа, историчара омладинског покрета, о ожалошћености чланова „Преоднице” по Руварчевој смрти (шестонедељно ношење црнине и физички упражњено место на састанцима наредних годину дана), које несумњиво има за циљ да илуструје углед који је млади Коста Руварац за живота имао. Хронолошки преглед приређивач завршава закључком који се не може довести у питање: иако је литерарна заоставштина овога аутора у 19. веку приређена са циљем да се његово дело отргне од заборав, несумњиво је „управо Лаза Костић учинио Косту Руварца бесмртним” – подсећајући на једну од најпознатијих песама на српском језику, са предисторијом која потврђује Костићеву стваралачку окупираност Руварчевом судбином (песме „Над Костом Руварцем”, те „Опомена на Руварца” која је доцније

преименована у – „Спомен на Руварца”). Селективна библиографија показује и сарадњу Косте Руварца са водећим гласилима тога времена: *Даницом* (чији уредник ће се наћи у улози приређивача његових *Сабраних сјиса*) и *Лейойисом Майице срјске*.

Будући да су изостала релевантна савремена издања изабраних дела овога аутора, приређивач се морао ослонити на прва издања ауторових текстова и постхумно објављене двотомне сабране списе, при чему је у завршним напоменама предочена ортографска обазривост, која је подразумевала облике неопходног прилагођавања текстова савременим правописним стандардима. Руварчев књижевни опус обухвата рад у области прозног и драмског стваралаштва, документарно-уметничке прозе и књижевне критике. Изабрана дела груписана су у три целине под насловима: 1. *Приповејке*, 2. *Документарно-уметничка проза* и 3. *О књижевности*. Преводи и посрбе (извођених) драмских текстова нису ушли у ово издање, уз напомену о слабијој уметничкој релевантности и знатној пажњи која им је посвећена у савременим проучавањима историје српског позоришта.

Из Руварчевог приповедачког опуса у овај избор ушле су две приповетке: „Карловачки ђак”, као најпознатија, и „Саски дворца” – са отвореним питањем о (не)заинтересованости нових генерација за прозу са поља књижевне традиције и потенцијалним савременим (не)читањима. У предговору, Радослав Ераковић пажљиво аналитички приступа оновременој популарности „Карловачког ђака”, а посебан значај придаје приповеци „Саски дворца”, за коју је наведено да представља неправедно занемарено дело Косте Руварца, услед чега су у предговору пружена кључна обележја фабулативно-сижејне структуре овога текста.

Документарно-уметничка проза Косте Руварца, према увидима приређивача, отворена је за нова читања и тумачења, и представљена је у овоме издању кроз избор три текста, у којима су препознате неистражене путописне и аутобиографске „маргиналије”: 1. „Успомене из карловачко-ђачког живота”, у епистоларној форми (непознатом адресату), текст за који приређивач уочава да представља „један од примарних тематских предлогака најпознатије Руварчеве приповетке” (16), 2. „Путовање у сремски намастир Раваницу”, успомена из ђачког живота чији садржај је назначен у наслову и 3. „Св. Андрија”, путописна цртица о вароши на десној обали Дунава. Овакав избор начињен је с намером да се покаже како, за разлику од раније уочаваног романтичарског сензибилитета у прози, „његова недовољно проучена документарно-уметничка проза садржи парадигматска обележја реалистичке поетике” (165). Оно што обједињује сва три текста је уочљивост емотивне везаности аутора за карловачки миле: у прва два текста описују се ђачки дани испуњени образовањем и облицима забаве у доколици, при чему се евоцирају стихови из *Ђачкој расјанка* Бранка Радичевића, и наводе фрушкогорски

локалитети (Гргетег, Ириг, Хопово...), а у описима Сентандреје наглашена је амбијенталност која путописца „опомиње на Карловце” (96), при чему Радослав Ераковић уочава „игњатовићевске белешке” о Сентандреји (165), тј. аналогију у завичајној привржености сентандрејског и сремског приповедача.

Трећа целина овога издања обухвата седам жанровски различитих Руварчевих текстова, обједињених насловом „О књижевности”. Текст „Беседа на Светог Саву” Коста Руварац написао је као питомац Текелијанума у години обележавања стогодишњице рођења Саве Текелије, те су у пригодно-свечарском тону обухваћена оба повода. Три изабране књижевне критике – „Песме Љубомира П. Ненадовића”, „*Певанија* Стојана Новаковића” и „Дела Јована Суботића” – по речима приређивача представљају „’скерлићевски’ оштре и бескомпромисне” оцене литерарног стваралаштва савременика, услед чега и „незаобилазно поглавље у проучавању развоја модерне српске књижевне критике” (165). Радослав Ераковић, у предговору, подсећа да је Коста Руварац крајем 19. и током 20. века у књижевној историографији имао статус једног од „најлуциднијих књижевних критичара српског романтизма”, наводећи као разлог његове анализе засноване на „(зло)употреби аксиолошке методе” (18). У изабраним критикама препознаје се Руварчева склоност упоредном ишчитавању: *Песма* Љубомира Ненадовића спрам лирике Бранка Радичевића и трагедије *Херцег Владислав* Јована Суботића спрам драмских текстова Јована Стерије Поповића. Иако се, уз ироничан тон, уочава оштрина у критици Ненадовићеве лирике (и наводи мноштво „философисања” уз одсуство оригиналности), утисак о бескомпромисном приступу претеже при читању критике Новаковићеве *Певаније*, збирке која је у години објављивања пропраћена Руварчевим текстом у *Даници* са изричитим указивањем на „дилетантизам” (пажљиво читање Радослава Ераковића открива да је наведена лексема у тексту употребљена тридесет и три пута), чиме је оснажена „пресуда” књижи. Једно од важнијих Руварчевих сведочанстава представља текст о раду и активностима пештанске омладине („Преодница”), на који се у овоме издању надовезује још један ауторов текст – „Нешто на пресуду *Преоднице* од Дам. Павловића”. Посреди је одговор на критички осврт Дамјана Павловића (песника чије песме су први пут сабране 2022. године, такође у издању Центра за српске студије из Бањалуке) у којем је у средиште пажње постављен истоимени алманах са текстовима пештанске омладине (1863), при чему је Коста Руварац, иако је његов текст о дубровачкој књижевности похваљен, у своме одговору реаговао на критике усмерене на приповетку „Карловачки ђак”. Руварчев текст „Значајност дубровачке књижевности” високо је, дакле, вреднован у *Даници* (у тексту Д. Павловића), а значајнијим се чини суд Мирослава Пантића у којем Ераковић препознаје признање „због трезвеног приступа веома комплексној научноистраживачкој теми” (166).

Пажљиво одабрани књижевни, документарно-уметнички и књижевнокритички текстови у овом издању одлично илуструју свестрану интелектуалну ангажованост млађег Руварца, и употпуњују увид у средишње године 19. века и доба Уједињене омладине српске – како на плану белетристике и периодике, тако и на плану општих поетичких тенденција, те позивају на обнављање интересовања за стваралаштво овога аутора у контексту назначених поља. У издање је, међу завршне странице, ушла и фотографија Косте Руварца на одру – из албума Јована Грчића из Рукописног одељења Матице српске – чиме се читалачки утисак допуњује у складу са иницијалном рефлексijом о лирској пројекцији у Костићевој антологијској песми, те издање изабраних дела овог аутора завређује академску рецепцију у распону који је сугерисан насловом овога приказа: представља и опомену, и спомен на Косту Руварца.

Др Марија И. СЛОБОДА

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима

marija.sloboda@gmail.com

ХЕРМЕНЕУТИКА БЛИСКОСТИ: ЈЕДНО ЧИТАЊЕ РОМАНА *МАРТИН УДИО*

Сања Савић Милосављевић, *Мартиин удио*, Бедем, Београд 2024

Роман *Мартиин удио* Сање Савић Милосављевић, овенчан наградама „Београдски победник” и Годишње награде Удружења књижевника Републике Српске, представља занимљив пример савремене прозне полифоније. Заснован на три самостална али наративно и смисаоно повезана гласа, овај роман се у композиционом и поетичком смислу приближава роману као „вишегласној појави” о којој пише Бахтин, у којем различити субјекти не само да коегзистирају већ узајамно условљавају своја значења. Као и у *Теферичу на Славији*, Сања Савић Милосављевић не гради линеарну структуру романа, па би се могло рећи да читање овог романа није класично приповедно праћење. Три приповедна слоја у *Мартиином уделу* не функционишу као три паралелне приче, већ као сегменти једног ткива, у којем појединачни гласови добијају смисаону и емоционалну улогу тек унутар целине романа. У том смислу, читаочева улога прераста пасивно праћење радње: он постаје својеврсни „монтажер драме” или „монтажер смисла”, позван да сложи фрагменте романа у целину која не само да нуди јасан и неочекиван наративни завршетак већ позива на егзистенцијално и етичко преиспитивање.